

om danskheden i Sydslesvig 1840-1918 er et pionerarbejde. For første gang foreligger der hermed en tilbunds gående og veldokumenteret undersøgelse af den sydslesvigske danske bevægelses historie for tiden før afstemningsårene 1918-20.

Med baggrund i et meget omfattende kildemateriale – herunder forskellige »adresser« til myndighederne og de mange danske/slesvigske foreningers medlemslister, tegner forfatteren et indgående billede af de dansksindede sydslesvigere. Da danskheden allerede i 1840'erne stod svagt i Angel og ikke var videre synlig i mange af de andre landsogne, er en stor del af undersøgelsen med god grund koncentreret om Flensborg. Fra en kongetro patriotisme i 1840'erne blev danskheden her under den 1. slesvigske krig forvandlet til en bred folkelig bevægelse og i 1850'erne stivet af af de mange nye rigsdanske embedsmænd. Efter indlemmelsen i Preussen gik det imidlertid ned ad bakke. I bogen belyses indgående det store frafald, som skete i anden halvdel af det 19. årh. Endnu i de første år efter 1864 kunne danskheden i Flensborg mønstre et beskedent flertal af vælgerne, men det gik hurtigt tabt. Ved rigsdagsvalget i 1912 var tilslutningen dalet til 4%. Set på denne baggrund var det en kraftpræstation, at de danske i byen ved folkeafstemningen den 14. marts 1920 opnåede 25% af stemmerne. Afstemningskampen 1918-20 og det nævnte resultat blev det grundlag, som det »nye« danske mindretal i Sydslesvig blev opbygget på.

I bogen belyser forfatteren klart den sociale lagdeling inden for den danske bevægelse og giver et levende indtryk af foreningslivet. Læseren får her et godt indtryk af danskhedens vanskelige vilkår efter 1864, hvor man måtte være ydest tilbageholdende med enhver form for nationale manifestationer. Et

eksempel herpå var en fest 1875 i »Landboforeningen for Flensborg og omegn«, hvor et uforsigtigt leve for »vort gamle fædreland, det elskede gamle Danmark« medførte, at forsamlingen blev opløst af politiet, og der blev rejst tiltale mod den formastelige.

Med Hans Schultz Hansens bog er der blevet skabt et solidt fundament for forståelsen af det danske mindretals historie i Sydslesvig. Det var ikke et mindretal, som pludselig opstod i 1920, men som havde solide rødder tilbage til helstaten. Til gengæld viser bogen også med al ønskelig tydelighed, hvor svagt funderet danskheden efter årtiers nedslidning var i 1918 i den del af Sønderjylland, der blev til den anden afstemningszone. Forfatteren er hermed med til på et videnskabeligt grundlag at underbygge den skepsis, som blandt andre H. P. Hanssen nærede ved afslutningen af 1. Verdenskrig til de danske muligheder i dette område. At et mindretals størrelse og tilslutningen hertil ikke er en på forhånd given sag, men ændres i takt med de politiske og økonomiske konjunkturer viste sig derimod i de følgende årtier.

Lige som Troels Finks bøger om Sønderjyllands deling 1918-20 og Johan Peter Noacks bind om det danske mindretal i tiden efter 1920 vil Hans Schultz Hansens bog med rette blive et standardværk inden for denne gren af mindretalslitteraturen.

Henrik Becker-Christensen

Lars N. Henningsen og Jørgen Hamre: *Dansk bibliotekshistorie i Sydslesvig – et bidrag til grænselandets kulturhistorie 1841-1891-1921-1991*. (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg 1991). 184 s.

1991 var et tredobbelt jubilæumsår for

dansk bogarbejde i Sydslesvig. For 150 år siden oprettedes det første danske »læsebibliotek« i Flensborg by, for 100 år siden etableredes det første danske centralbibliotek i Sønderjylland i Flensborg, og for 70 år siden blev bogsamlingen på Flensborghus til i forbindelse med den organisatoriske opbygning af det danske mindretal syd for den nye grænse. Ud over 1841, 1891 og 1921 er 1959 et vigtigt år i Sydslesvigs danske bibliotekshistorie, for da flyttede biblioteket fra Flensborghus til en nyopført bygning. Samtidig tog det navneforandring til »Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig«, men vigtigst er nok, at den nye bygning blev udgangspunktet for en stærk udvidelse af aktiviteterne, som kan kendetegnes med ordene: fra bogsamling til kulturhus. Den nye bygning blev iøvrigt hurtigt for lille og efter lang tids forberedelse kunne en stor tilbygning indvies i 1987.

Hovedparten af bogen, omhandlende tiden fra 1841 til ca. 1970, er skrevet af arkivar Lars N. Henningsen og er den første større, samlede oversigt over Sydslesvigs danske bibliotekshistorie. Bogen drejer sig ikke kun om Flensborg, men også om Slesvig og Husum og bogbusarbejdet i landdistrikterne. Lars Henningsen beskriver bibliotekernes udvikling i sammenhæng med den danske bevægelses skiftende kulturpolitiske fremstød og tilbageslag. Forfatteren lægger endvidere stor vægt på at skildre den gennem hele perioden altafgørende støtte fra nationale kredse i kongeriget og efter 1920 også fra den danske stat. Med rette stiller han sig kritisk overfor en tradition indenfor det dansk-sydslesvigske biblioteksvæsen for at gøre udlånstillene og bogbestandens størrelse til eneste målestok for arbejdets succes.

Lars Henningsens afsnit rummer endvidere interessante småportrætter af ledende og menige bibliotekarer i

biblioteksarbejdet. Det gælder bl.a. pioneren Alexandra Johannsen, der fra 1891 bestyrede bogsamlingen i faderen, rigsdagsmand Gustav Johannsens villa og to markante skikkelser fra opbygningen i begyndelsen af 1920-erne: Den dansk-nationale fanatiker V.J. Holstein-Rathlou, der fra Århus ledede hovedbiblioteket fra 1921 til afskedigelsen i 1925 og frk. Debora Martin, der trods sin snakkesalighed og manglende systematiske sans havde en særlig evne til at komme i kontakt med lånerne, hvoraf mange var uvante med bøger og biblioteker. Der er også gode skildringer af den flittige Fr. Mommsen og den diplomatiske Torben Glah.

Et særligt afsnit er viet bibliotekets to forskningsinstitutioner, Studiefdelingen og Arkivet, hvor der forskes i og indsamles materiale til Sydslesvigs historie. Ligeledes er der sat et særligt kapitel af til kunsten på biblioteket. Her behandler kunstneren og bibliotekaren Viggo Böhrnsen Jensen bl.a. Ib Braases skulptur »Atelier mellem grænser«, som næst efter Istedløven er det mest omdiskuterede kunstværk i hvert fald i Flensborg Avis.

Overbibliotekar Jørgen Hamre afrunder med en oversigt over de sidste 20 års biblioteksarbejde den vellykkede jubilæumsbog.

Hans Schultz Hansen

Helmut Willert: *Anfänge und frühe Entwicklung der Städte Kiel, Oldesloe und Plön*. Quellen u. Forschungen z. Gesch. Schleswig-Holsteins, Bd. 96. (Karl Wachholtz, 1990). 359 s.

I middelalderens Holsten var der storbyer som Hamburg og Lübeck, men derudover ca. 10 mindre byer. Helmut Willert har foretaget en systematisk sammenligning af tre af disse byer: den